

karısına günde üç posta dayak atan, toplumun desteklediği evde terör estiren bir adamın olan Hatıca'nın kocasıdır. Koca, ataerkinin kutsadığı bir ilah, kadın ise gıkmı çıkarmadan çamaşırları elinde çölebeyen tüm evin işini yapan, hayvanlara bakan, bahçeyi işleyip belleyen, üstüne de kahvede sabah akşam oturan kocasından bir ton dayak yiyen kurbanlık koyundur. "Gel açalım bir dava ona." (Cüce, 61) diyen Zehin'in kulak asmayan Hatıca'nın bellidir hazin sonu; ev, tarla, bağ bahçe, ahır işi derken ve üstüne de kocasının bir ton dayak yiyince, bir gün evde ölü bulunacaktır.

Bunda da katı ataerkil kurallar önemli rol oynar. Evden gelinlikle çıkan kız kefenle dönecektir baba ocağına. Hem ayrılma ne yapacaktır, nasıl yaşayacaktır, hem konu komşu ne diyecektir? Yasalarla korunmakta olan haklarından bile habersiz olan zavallı kadının, yasalar yerine erkeğin kuralını kabul edip sabah akşam feministlerin deyimiyle gönüllü 'evcimen köle' misali, hizmetçi gibi oradan oraya koştuğu evde alacağı karşılık "dayak ve ölüm" olur.

Bu çok boyutlu, tarihi, felsefi, edebi, mitolojik, politik açılımlarla örülü olan roman, Freud'un psikanaliz ve cinsel söylemlerinden, Nietzsche'nin varoluş ve hiçlik sarmalından, Sartre'in bulantısından nasibini alarak cinselliğin, varoluşun, hiçliğin bir arada harmanlandığı, okuyucunun kafasında onlarca soru yumağı oluşturan bir roman olarak üç yıl önce 19 Temmuz'da yitirdiğimiz Leylâ Erbil'in ve de dünya edebiyatının önemli bir yapıtı olarak başucu kitaplarından biri olmayı çoktan hak ediyor.

Leylâ Erbil Kitabı'nda daha geniş olarak ele aldığım Cüce romanının kısa bir çözümlemesini Erbil'in ölüm yıldönümünün anısına, yüzyıllardır yazgıları pek de değişmeyen Hatıca'nın, Zenime'lerin ve Yezdan Hanım'ların ve eril toplumun Menipo'larının bir gün değişeceği umuduyla noktalamak istiyorum. Yaşam öyküsü, varoluş ve yok oluş çizgisinde sonu intihar olan bir hiçliğe doğru sürüklenen 'köksüz' Zenime'nin "Yazın adamı değil; kadını" (Cüce, 14) olarak, bunca yıldır ikinci cins diye tepesinde horon tepilen kadının üzerine çöreklenmiş oturan 'kurtlu tarihin' küllerini silkelemeye çalışmasına tanıklık ediyoruz Cüce'de. Kadının, kulluktan dolma hikâyeleri 'birey' olma, 'insan' olma, 'özne' olma adına sorgulayışına, vaktiyle inandığı yüksek değerlerin beş paralık kıymeti kalmadığına şahit olurken; aynada yüzünü tanıyamaz hale gelişi, yok oluşu, üzerindeki elbisesinin bile Freud'un psikanalizindeki erkek cinsel organıyla uyuşur tarzda balta desenleriyle bezeniş, kadını baştan sona sarmalayan bir cinsel çağrışım, erkeğin gücü altında nasıl ezilip parçalandığı, cüceleşen toplumun ve medyanın ellerinde nasıl küçülüp ufalığı Erbil'in kaleminde dikkatlere sunulurken menipo'lar değil de Cüce romanı devleşip feminist bir manifestoya dönüşür.

Kaynakça

1. Butler, Judith. *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. Çev. Başak Ertür, İstanbul: 1. Basım, Metis Yayınları, 2008.
2. Eichenbaum, Lucie, ve Susie Orbach. *Kadınları Anlamak*. Çev. Sezgi Altınok Meral Kara, Birinci Basım: Mayıs, İstanbul: Yayınevi Yayıncılık, 1997.
3. Erbil, Leylâ. *Cüce*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
4. Freud, Sigmund. *A General Introduction to Psychoanalysis*. New York: Boni & Liveright, 1920.
5. Tordjman, Gilbert. *Seksoloji İçin Anahtar*. Türkçesi Tahsin Yaşamak, Birinci Basım, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1975.

etmiştir yüzyıllar boyunca, kadın kabullenmiştir bu durumu sorgusuz sualsiz, öyle olduğunu savınıyor. Gilbert Tordjman'ın da dediği gibi, hemen hemen, "Kadın, son yıllara gelinceye kadar, gülünç olmaktan ya da kadınlığı yitirme korkusuyla, özü erkek olan bir toplumun kendisine yakıştırmış olduğu o bastırılmış kadın tipinin içine büzülmek yazgısına boyun eğmiştir." (Tordjman 1975-107).

Elbette ki batıda olduğu gibi bizde de feministlerin tepki görmeden seslerini duyurmaları imkânsız olmaz. Anne olsun, kız olsun Leylâ Erbil'in eserlerinde "kadının çırpınışı"na tanık oluruz. "Olmak ya da olmamak yapmak ya da yapmamak, sahip olmak ya da sahip olmamak" adına yaşanan ikilemler, korkular, korkular, haya kırıklıkları, cesaretsizlik, umutsuzluk, bocalama ve dışlanmalara, tüm engellere ve karşı konulmalara rağmen, annelerin üstüne gitmeye, tüm aşağılanma ve dışlanmalara rağmen, annelerin tarihe gömmenin yolunu arayarak çıkar bir yol bulmaya çalışırlar. "Ünlü olmak, bu toplumda yer kaymak seçilmiş üçten beşten sayılmak, medyatik arma olmak hepsi sana yabancı hepsi başka biçimde, ne var ki istememektesin tümüyle yok da sayılmak altı üstü kara kaygı mezarlığı olan bu ülkede istememektesin seçkinliği; değil tepelemek için başkalarını ama kendin için olmalısın kendin tartılıp biçilmeden; bakın ne cevher var burada 'ama-maya, amentü, amen'" (Cüce 32), erkek dünyasında var olma mücadelesi "kendî için var olmak" ataerkil sınırları yıkıp özne olmak. Zenime, feminist bir söylemle bunları söylese de feminizmin eşitlik ve özgürlük kavramlarını hayata geçirme konusunda Cüce ile yatması hariç bir başarı gösteremez. O da pek başarı sayılmaz, zira sadece cinsel açıdan bir birleşmeden öteye gitmeyen bir ilişki, anlık bir ilişki yaşar kadın ve erkek. Zira Cüce, sevişme sonrası evde bekleyen karısının yanına döner. Cüceyi alt etmeye çalışan Zenime ise ucubeye benzeyen bu yaratığa kendisini teslim ederek bir kez daha erkekler tarafından hüsrana uğrar. Kadın değil erkek alır alacağını ve kadın eve tekrar kapanmaktan başka çare de bulamaz, belki de tek çözümlü ölümde arar baş edemediği bu dünyadan kurtulmak için.

Bir yazar olmasına rağmen niye hâlâ ezilmektedir kadın, niye sadece cinselliğiyle ön plandadır? Nedenidir evde kocasını bekleyen kadından farklı olmamasının nedeni? Kadının bu yazgısı çok eskilere dayanır. Yüzyıllar öncesinde toplum öyle yaratmıştır kadını. Aynada Zenime'nin yüzünde yansıyan toplum, Zenime'nin bedeninde tüm kadınların durumunu sergiler, Leylâ Erbil'in ayna imgesiyle. Kadın kendini var edememiştir, toplumun dediği olmuştur, topluma boyun eğen Zenime de kendisi olamamıştır, yüzüne kapatılan örtüyü kaldırıp dünyaya kendi gözleriyle bakmak istediğinde ise bunu başarabilmek için geç kalmıştır artık. Bir hücre gibi kapanmak zorunda kaldığı ev üstüne çıkmaktadır. Artık tükenip yok olmaya yüz tutmuş, toplumun kanını emdiği bir vampirin kırıntılarında başka bir şey olamayışını aynaya baktığında görür, anneannelerinin yüzyıllar önceki geçmişinden bugüne süregelen bir kadın profili çiziverir okuyucuya. Posası çıkana kadar erkeklerin kullandığı ve sonra da bir köşede çürümeye bırakılan bir et parçasından başka bir şey olamaması, bir hiç olmaktan başka bir şeyinin kalmaması, feminist söylemin doğuşundan bu yana var olma mücadeleleriyle örtüşmektedir adeta.

Kendisine pozlar verdirip resimlerini çeken gazetecinin emrivaki söylemleri karşısında Zenime içinden yer yer isyan etmeye başlar. Cinsel bir metadan başka bir şey olmayışını, sadece cinsel bir organ gibi algılanışını içinden geçirir, eser boyunca da buna benzer söylemler çıkar ağzından: "Hayır, şu şeytanı kovmalı! Özel tarihimmiş! Neler söylüyor böyle bana, ne ince şeyler, aslında ben... Ben'im, İfrâh'ta Âm olan Üni, Âmsu,

Leylâ Erbil

Cüce

İzmir Mustafa Horasan

ağaç uğraşıyordu dönüşümü engellemeye; uzun çabalarla tuttuğum ikinci dalda sallanıyordum parçaları esvabımın. Sandaletlerimi fırlatıp attım; bu kez ayaklarımın içiyle dışıyla, tabanlarımın uygun dalları yokluva yokluva denedim inisi için için. Çıkarırken ayrımlına varamamıştım ama bu ağacın gövdesi cilalanmışçasına pürüzsüz, kaygan ve ılık ve olanaksızdı bu baş döndürücü yükseklikten inmek, işte o zaman baş üstü, ellerim önde yukarı bacaklarım, kafa üstü kayarak inmekten başka çarem olmadığımı anladım. Menipo'nun sözleri çinliyordu kulaklarımda, 'Bu bizim son şansımız! Bu bizim son şansımız!' Kol bacak ve ruhumla birlikte elmayı ve canımı dişime taktım ve doladım ağacın gövdesini kendimle bu kez bir kadının sararcasına erkeğini umutsuzca ve artık uzun bir süredir sesi soluğu kesilmiş aşağıda beni bekleyen Menipo'ya doğru çıktım ömrümün son yolculuğuna hiç aklımdan çıkarmadan hurma bahçelerindeki çinlamayı..." (Cüce, 97).

Zenime'nin pürüzsüz, kaygan ve ılık dediği ağaç bir yandan annesinin rahmine benzer, doğum sahnesini anımsatır okuyucuya ve bir yandan da bir erkek ve bir kadının sevişme sahnesine atıfta bulunur ağaçtan inerken yazar. İkinci olasılık daha doğrudur: Ağaç erkeğin cinsel organı işlevi görür, kadın onu sarıp sarmalamıştır. Penis ile vulvanın buluşmasıyla hayvani bir cisme indirgenir Zenime ve böylece yukarılara çıkması onu iyice alçalışına göndermedir aslında; yücelirken alçalan, sadece hayvanileşen cinsel bir boyuttan başka bir şey olamayan biri olarak iyice küçülür. İnerken de bir elma koparır ağaçtan hemen Havva'yı hatırlatır bu sahne. Yasak meyveyi koparıp erkeğini de aldatan, erkeğini yoldan çıkaran Âdem'in Havva'sıdır simgesel olarak. Şimdi Havva ve yüceltilen Âdem birdir artık, tek olmuşlardır eşittirler bir bakıma. İkisi de aynı günahın tohumlarıdır. Biri ötekinden üstün olamaz ve olmamalıdır da. Bu bağlamda bir eşitlik Zenime ve Cüce'yi cinsel bir birleşmeyle birleştirir çekimler tamamlandıktan sonra. "Seks, üreme sürecine yücelme getiriyor. Eleusis gizemlerinde, Dionysos tapınmalarında, Sodom-Gomore çalınlıklarında seksin parmağı var. Sade'in yasayı da ahlaki da dümdüz eden kitaplarında, ayaktakımının döl üreten çiftleşmesinde, doymak bilmez sevgililerin kudurganlıklarında yine öyle." (Tordjman 1975, 13).

Zenime ağaçtan inerken, bacaklarıyla sever diye ve daha aşağıya inmeden, Cüce ile sevişmeden önce ağacı bir cinsel organ olarak göreyip bakmasını kendisini ağacın kaygınlığına bir erkekle bir kadının sevişme sahnesi atıyordu bir bakıma Zenime'nin ağzından dökülen şu struktürel: "Kadın, güdüyü kadar hiç bilmediği bir kavraklıkla ağaca onu bileliymişim gibi sarıyor, işte alıp bacakları ve kolayca süzülüyordu aşağılara. Yapraklar işte bir hisirtiyi pullarını sıyrıyor, keskin budaklara geçit vermez dağlara rastladığında karımı sıkıp istediğim yükselişte börtüçlenerek alıyordum üzerinden engellerin." (Cüce, 97).

Her ne kadar Cüce'nin kadın üzerinde tekâmül gücü etkin gözüke de kadının dışılığı da Cüce'de baştan çıkartıcı bir rol oynar. Cüce'ye korparlığı almayı sunan Zenime'nin bu davranışı bedenlerinin birleşmesi için bir çağrı olarak alınır hemencecik erkek tarafından. Bu nedenle'dir ki "Madalyanın diğer yüzünde ise cinsel olarak etkim, mühtemelen baştan çıkarıcı kadın imgesi vardır. Mata Hazi veya fahişe; hâris, doymak bilmez ve çok beyerazı vardır. Ailenin dışında kalan, bekâr, cinsel bir birliğe bağlı olmayan kadın, kadınların düşüncesizliğini cinselliğini temsil eder. Hem kadınların hem de erkeklerin hayranlık ve korku duyduğu bir hanım vardır; süre giden düzene bir tehdidi temsil eder" (Eichenbaum ve Orbach 1997, 188).

Zenime, cinselliğiyle evli olan adamı avucunun içine alıverir kolaylıkla, kadın istediği için gerçekleştirebilirleşme. Erkek zaten dünden hazır, erke bekleyen karısına nasıl olsa akşam düşecektir. Kendisine uzatılan eli tutmakta tereddüt etmez Cüce. Cinsellik kaplayverir yaşamın her alanı. Başlangıçta bir yazarla yapılacak olan röportaj söz ile tamamlanır. Havva'nın Âdem'e elmayı sunması gibi Cüce'ye elmayı uzatan Zenime, fırtınasız kendisini sunuverir adama. "Hadî ama kaçırma artık bu fırsatı!" (Cüce, 100) deyinerektir. Erol'un Meniposu, Cüce hemen dişleyiverir elmayı Âdem gibi. İlk günah başlar ardından, ikisi de sevişirler: "Konus!" diye yapıştırdım onu kendime, rebegini pantolonunun cepanelikleri geldi elim, elmayı fırlattı attı. 'Senin ağzından girip kuymuştu beni çıkarım ben!' dedi ve gülmeme fırsat vermeden kafı dilimi. Bir süre yaban otların üstünde beğenerek vardı inanılmaz bir gücü: hayatımda hiç böyle erkek

geçmediğini düşündüm ve çözdüm saçlarını birden; çözer çözmez gördüm adamın boslu boşlu biri olduğunu sonra ona durmadan 'sevgilim, kocacığım, bir tanecik menipom, cücem benim!' diye fışıldadım..." (Cüce, 101).

Cinsel organlardan başka bir şey olmayan iki bedeni birleştirmeyi, biri ve öteki olmayı başarılar böylece. Zira yazarın, sevişme sonrası yorgunluk kahvesi içme teklifini reddedecektir Cüce, kadını hayal kırıklığı içinde bırakarak: "Bağışla beni kalamam, karım bekliyor evdel Beş çayını her vakit onunla içeriz!" (Cüce, 102) cevabını yapıştırmeyecektir kadına. Artık işi bitmiştir. Menipo, alacağını alır kadından ve arkasını dönüp gider kadını kendi yalnızlığında bırakarak. Cinsel arzusunu tatmin ettikten sonra sözde mutlu yuvasına döner adam, zira aldatma üzerine kurulu bir evlilik olduğu açıktır.

Nasıl olsa evde bekleyen bir karısı vardır, bekleyecektir işten dönecek olan kocasını; iş ve şehveti karıştıran kocasını. Başka işi nedir ki? Beklesin idi kocasını? Dışarıda ne yaptığını, kimlerle düşüp kalktığını bilmediği kocasını beklesin idi kadın. Nasıl olsa akşam da gider karısının gönlünü yapardı adam. İşte çayı onunla içecektir ya, bir başka kadınla sevişmesinin ardından karıcığının demlediği çayı yudumlayacaktır erkeklik zafarını kutlarcasına. Oysa Zenime hüstana uğrayarak kendi yalnızlığına dönecektir, eve girip kapıları ve pencereleri kapatıp yine o eski yalnızlığıyla baş başa kalır. Zenime'nin "ağzından girip kuyruğundan çıkan" (Cüce, 101) Cüce'nin ise bu umurunda bile olmayacaktır.

Cüce romanında kadının kısıtılmışlığı, kapatılmışlığı, delirişi, yaşlanışıyla kadınlığını fark etmeye başlayışı, kimlik mücadelesi, ufalıp küçülebilecek Samuel Beckett'in Adlandırılmayan'ı (Unnamable) gibi bir kurtçuğa dönüşüşü göze çarpar. Ancak bu kısıtılmışlıktan Zenime kendini Cüce'nin kollarına sırf kendisi istediği için atıp bir an özgürlüğünü yaşasa da Cüce'nin kendisine sunduğu bir parça özgürlükten öteye gidemez, bağışlanmış bir özgürlüktür bu olsa olsa. Bedeni kendisinindir, onu bir Cüce'ye bağışlamaktan da çekinmez.

Cüce akla küçük bir yaratığı getirmesine karşın erkeklik bakımından kaslı, güçlü biri olarak tasvir edilir okuyucuya: Erkek ne olursa olsun, kim olursa olsun, ister pasif ister aktif, yine de ataerkil sistemin üyesi ve sürdürücüsü olması dolayısıyla erkektir ve güç ondadır; kadınsa dışıdır, zayıf olandır. Ayağında yüksek ökçeli, palet tabanlı postallar. Yumru yumru, tok kasları ile adam sanki Cüce değil de dev bir adamdır. Yürüdüğü yeri inleten tok, sert sesli bir erkektir Cüce. Sadece kendi Cücesi değil başka Cüceler de küçüklüklerinin aksine ailelerinde otorite koyan tipler olarak sunulur Cüce romanında. İroni yüklü bir dille anlatılır erkeklerin kadınlara katışı kafa tutuşları, cinselliklerini kanıtlamaları, tek güç olarak cinsel organlarını ortaya dökmeleri. Erkekler avcıdır, avlananlar ise kadınlardır. Yezdân Hanımı da küçük kızı Sebiyye Hanımı da pek mutlu eden Cüce damat da bir başka Menipo'dur elbette.

Cüce olmasa da bir başka Menipo da aslında

